

Klokke - Indskrifter,

(J. F. Fenger.)

III.

(Første og anden Samling see Kirkeh. Samlinger I S. 464 og 524 ff.)

Da jeg ikke kan sige andet, end at jeg har mødt baade velvillig Opmærksomhed og forekommende Bistand under mine Bestræbelser for at samle gamle Danske Klokke-Indskrifter, saa kommer nu her en tredie Samling, ganske efter samme Plan som anden. Den indeholder, ligesom den foregaaende, næsten blot sjællandske Klokker. Et Par fyenske Indskrifter, som forekomme, maae tjene til at vise, baade at jeg nok har Lyst til med Tiden at strække mig videre, og at man alt, ogsaa udenfor Sjælland har skjænket disse Samlinger sin Opmærksomhed.

Jeg har forhen yttret mig om vore nu tilbageværende Klokkers Ælde og sagt, at hvad der beviislig er ældre end 1400 hører hos os til de store Sjeldenheder. Skjønt Stübestedet langt fra ikke nævnes paa alle Klokker, saa seer man dog saameget, at de i det 15de og 16de Aarhundrede, dels støbtes her i Landet, dels erholdtes fra Hansestæderne (Lübeck, Stralsund). Skjønt jeg ikke tvivler paa, at man ogsaa i Danmark har faaet Klokker fra England, saa har jeg dog ingen saadanne seet; men, at Norge har faaet Klokker fra England lige til midt i det 15de Aarhundrede, det kan bevises. I Hakon V Magnussens Testamente, som er af 1319, nævnes *magna campana quæ*

fusa fuit in Anglia per Siglavum. Og fra 1443 har man en særdeles mærkelig Contrakt, som viser, at de Norske ikke blot forskrev Klokke, men ogsaa Klokkestøbere fra England. Da Langebek har indført denne Contrakt i sin Historie om de Norske Bergværker, og Enhver kan læse den i Kjöbenhavnske Selskabs Skrifter VII S. 488, saa vil jeg her ikke afskrive den, men kun fremhæve nogle af dens Mærkeligheder.

Dokumentet er paa Latin, udfærdiget i Bergen paa Gorgonii Dag (9de September) 1443, underskrevet af Biskop Oluf i Bergen og hans Capitel, og forsynet med hængende Segl, men to af de bergenske Canniker, nemlig Oluf Pedersen og Fin Sigmundsen, har efter Anmodning sat deres Segl under paa Erkebispen af Trondhjem, Aslak Bolts, Vegne; thi det gjælder om at sikre sig udmærkede Klokke, ikke blot til Bergens Domkirke, men ogsaa til Trondhjems. Derfor slutter man Contrakt med de engelske Kjöbmænd Jon Gedney og William (Wilhelmus) Kley paa Richard (Ricardus) Gigys Vegne. Disse Kjöbmænd forpligte sig til, næste Sommer paa egen Bekostning at overføre fra England til Bergen en ganske mesterlig Klokkestøber (*fusorem campanarum omnino magistralem*), som skal støbe til Kirken i Trondhjem 3 Klokke, en stor paa 12 eller 13 Skippund Malm og 2 mindre, som i Lyd og Vægt svare til den store, endvidere til Kirken i Bergen ligeledes 3 Klokke af samme Vægt, Lyd og Maal som de andre. Disse Klokke skal han uopholdelig, naar han kommer til Bergen, støbe af begge Kirkers Metal. (Hvor dette er kommen fra, om det er vundet i Norge, eller tilført, omtales ikke). Naar Klokkerne ere støbte, fuldfærdige og i ypperlig Stand, saa skal den Sum, som man er bleven enig om med Kjöbmændene udbetales dem til god Rede, og desuden skulle de holdes skadesløse for deres Uleilighed og Udgifter med at føre Kunstneren over, og man vil

hellere give dem for Meget end for Lidt (omni scrupulo cavillationis procul remoto).

Det er unægtelig noget ganske Eiendommeligt, og minder om store Arbeider i nyere Tider, at man saaledes forskriver sig, ikke Klokker, men en Kunstner til at stöbe dem. Om Lönnen for Arbeidet synes man at være bleven enig med Kjöbmændene, men den nævnes ikke i Dokumentet. Det var nok værd at vide, om Contrakten nogensinde er bleven udfört og, i saa Fald, om der ikke endnu i Bergen og Trondhjem skulde være Spor af disse 6, af en engelsk Kunstner udförte Klokker. I Schönings Beskrivelse over Domkirken i Trondhjem findes Intet, som kan lede paa Sporet.

Ogsaa til at man i Holland lod stöbe Klokker, som kom til Norge, findes der enkelte Spor. Paa den störste af Trondenæs Kirkes Klokker i Finmarken staaer der: Sanctus Nicolaus vocor & Sancta Margretha. Mæster Mogens Erchedechen in Drontheim me dedit. Dankers me fecit. Amsterdam. MCCCCC in VII. 3: 1507 (Antiqvariske Annaler förste Bind S. 276).

Den papistiske Skik at döbe Klokkerne iagttoges ogsaa i Norden. I Lyngaae gamle Kirkebog er indfört en Bün, som skal være brugt ved Klokken Daab i Aaret 1471 (Atlas IV S. 208). Denne Uskik revses paa det Alvorligste af de Mænd, der optræde som Reformationens Talsmænd, saaledes af P. Palladius i hans Skrift om S. Peders Skib. Han skriver i Afsnittet om Daaben:

“Daaben er et Naades Tegn og et Igjenfødsels Bad i Vand ved Guds Ord og forarbeider ogsaa Syndsforladelse hos dem, som det bruge. Her svarer Paven saa til: ja, dersom Funten er viet, da er Daaben et Sakrament; og tager ikkun den oprindelige Synd bort, men Gjerningers Synd skal hver afslette med sin egen Nokgjörelse; og Vandet duer intet i Daaben uden der kommer Salt, Olie

og et Funtlys til med, og Ordene skulle regnes op paa Latine. Item, Klosterlevnet skal være lige ved Daaben, ja yppermere, saa at de maae skifte det Navn bort, som de finge i Daaben og faae dem et andet Navn igjen efter deres Ordens Fædres Navn. Item, Klokker, der man ringer Folk til Kirke med, skulde ogsaa døbes, smøres og bydes Fadder til dem, som skulde siden lære dem deres Catechismum, og hvad Daarlighed fandt ikke Djævelen paa ved sine Creature, til at beklikke og bespotte vor hellige Daab med?"

Men er P. Palladius spydig, saaledes som naar han henkaster, at Klokker jo maa have Faddere, for at disse siden kunne lære dem Catechismus, saa er En af hans Samtidige og Troesfæller ligefrem grov. Det er Borgemeesteren af Malmö, Jep Nielsen, eller hvem der ellers har skrevet den Bog fra 1530, som kaldes Disputats mellem Borgemeester af Malmö og Cantor af Lund (Danske Magazin II S. 116); thi deri hedder det:

"Hvad skulle saa mange tusind Bisper og Præster som nu ere udi Verden og aldrig prædike een Guds Tydell? og ei døbe uden Koher og Malm, det er, Klokker og saadan Skarn, og det ikke med mindre gjøre, end de faae her store Gaver og Skenck fore."

Efter at have meddeelt disse Notitser om Klokkernes Mestre og Daab skrider jeg til Meddelelse af mine denne Gang samlede Indskrifter, naar Læseren blot ikke vil trættes ved at høre hvad der staaer paa "Klokker og saadan Skarn."

Gierslev (i Löve Herred). Store Klokke:

Ave † Maria † gracia † plena † . ©.

Paa denne Klokke findes intet Aarstal, lige saa lidt som paa den store i Drösselberg, der er et Sidestykke til den; men da Indskriften er med gothisk Majuskel, saa er det muligt, at den er ældre end 1400, ja dette har endog

en Slags Sandsynlighed, uden dog paa nogen Maade at være vist; thi skjönt Minuskelbogstaverne i det 15 Aarhundrede fortrængte den ældre Skrift (gothisk Majuskel, blandet med romerske Bogstaver), saa har jeg dog fundet Majuskelskriften anvendt, endog ved Slutningen af 15de Aarhundrede, hvor det tilføiede Aarstal ingen Tvivl lader tilbage om den Tid, da Indskriften er affattet. Det har i det Hele sin Vanskelighed at bestemme en Indskrifts Alder efter Skrifttrækkene, dels fordi en yngre Tid ofte efterligner en ældres Skrifttræk, dels fordi den Skrivendes Vilkaarlighed kommer til og danner noget Nyt. Jeg har saaledes seet, og overgivet Hr. Etatsraad Rafn til Bekjendtgjørelse i antiqvarisk Tidsskrift, Tegning af Indskriften paa en Ligsteen i Esbønderup Kirke. Der staaer: "hic jacet dns. N. N. hujus eccle. sacerdos. o[biit] anno dni. MCCCXXX (1330) VII idus octobris." Hovedbestanddelen af Bogstaverne i denne Indskrift er dels romerske Bogstaver dels gothisk Majuskel, saaledes som man kunde vente at finde ifølge Tidsalderens sædvanlige Brug. Men desforuden findes en egen Slags Svingbogstaver, som maaskee skyldes Steenhuggerens Lune deres Oprindelse. Da man altsaa i en saa kort Indskrift har ikke mindre end tre Alphabeter, bliver Læsningen af Præstens Navn, hvis Træk ellers ere tydelige nok, noget usikker, og jeg har hellere villet sætte N. N. end komme med en Formodning, til hvilken jeg selv ikke ret havde nogen Tillid.

Efter Indskriften paa Klokkerne i Gierslev og Drösselberg følger, som ofte paa Klokker, en Mønt eller Medaille, i hvilken man ganske tydeligt seer en Klokke afbildet; men desto utydeligere er Omskriften, og naar jeg i Drösselberg, med stor Anstrængelse af Øinene, troede at læse COLING, saa kan jeg let have bedraget mig.

För jeg forlader Gierslöv Kirke maa jeg gjøre opmærksom paa nogle gamle Fresco-Malerier, som findes i

Capellet i Kirkens nordlige Deel, paa Hvælvingens fire Afdelinger.

1. Christus i Gethsemane — mod Syd.
2. Christus gribes og hudflettes — mod Vest.
3. Christus bærer Korset — mod Nord.
4. Christus paa Korset — mod Öst.

Disse Malerier ere slemt medtagne af Fugtighed; men der lod sig dog maaskee gjöre Noget for at redde dem.

Roerslev (Vends Herred i Fyen). Een Klokke:

anno. dni. m. cccc. iii. (1403) otinie. † im. iare. unses. herrn. m. dc. iii. in odes.

Af denne Indskrift har Pastor Melbye i Asperup tilsendt mig en Tegning. Bogstaverne ere temmelig uformelige og uskjønne; men Indskriftens Mening anseer jeg dog for sikker. Korset deler Indskriften i to Dele, som sige netop det Samme, först paa Latin, dernæst paa Tydsk. Herimod synes rigtignok at kunne indvendes, at der i den tydske Deel staaer, ikke 1403, saaledes som den latinske har, men 1603. Dog er dette ikke det eneste Exempel paa at man, af Ukyndighed eller Forseelse, i Indskrifter har sat *c.* efter *d.* naar det skulde være sat foran, og derved er kommen til at udtrykke Talværdien 600 i Stedet for 400. Der ligger saaledes for mig Indskriften paa en Klokke i Gislev i Gudme Herred i Fyen. Den indeholder en Paakaldelse af Jesus, Maria, Anna og Kirkens Patron S. Vilhelm. Aarstallet er ganske tydeligt *mdc. xxiii.*, altsaa 1623; men der er vel ingen Tvivl paa, at Indskriften er fra det 15de Aarhundrede og bör læses 1423. Saaledes ogsaa her, hvor Klokkestöberen i den latinske Deel af Indskriften har udtrykt 400 ved et fire Gange gjentaget *c*; men i den tydske Deel er kommen til at forsætte *c* og stille det bagved *d* i Stedet for foran samme. Odense Bys latinske Navn, saavelsom det danske, skrives i Mittel-

alderen paa flere forskjellige Maader. Denne Klokkestöber synes at have kaldt den *Otinia* eller *Otina*; thi jeg er ikke sikker paa, enten der skal læses *Otinie* eller *Otine*. *Odes* er *Odens* med udeladt *n*. I et Brev fra Christian I. af 1451 kaldes Byen baade *Othens* og *Odens*. (Nye Saml. til den D. Hist. III S. 336).

Jersie. Lille Klokke:

maria. es. mine. name.

gode. si. beqvame.

meester. daniel. maecte. mi.

anno. dni. m. cccc. xij. (1412).

Af denne Indskrift har Pastor Holm i Jersie sendt mig en god Tegning. Da den har paafaldende Lighed med Indskriften paa Brylle Klokke, som Atlas (VI S. 542) kalder den ældste i Danmark og angiver til en Vægt af 20 Skippund (!), saa var det mig om at gjøre at faae disse Indskrifter sammenlignede. Jeg sendte derfor Tegningen til Biskop Engelstoft, som havde den Godhed at meddele mig, at Brylle Klokke alt i 1781 er aflöst af en anden, stöbt af Michael Carl Troschell i Kjöbenhavn. Vi kunne derfor kun anföre hvad der i Atlas, vistnok ikke ganske nöiagtig, findes optegnet:

Marie. es. mine. name.

min. liid. er. gode. beqvame. 1376.

Imidlertid blev jeg sat i Stand til at sammenligne en anden Klokkeindskrift, der kommer den i Jersie lige saa nær, da Catechet Helms meddeelte mig en Tegning af den i Esbönderup:

Bateline. es. mine. name.

min. luut. sy. god. bequame.

daneel. michiel. maecten. mi.

anno. dni. m. cccc. vi. (1406) iacop. ioseeps.

En pæn lille Drage slutter Indskriften, som er i to Linier. Vi har ved denne Klokke först Navnet *Bateline*

at foruudre os over; men dernæst stöde vi sammen med vor Bekjendt fra Jersie, Mester Daniel, som, i Forening med en anden Klokkestöher Michiel, har stöbt Klokken i Esbönderup. Der er nemlig ikke Tale om en Daniel Michelsen, eller noget Sligt, men om to Klokkestöbere; thi ganske tydeligt staaer der, "*maecten*" i Fleertallet. Jacob Joseeps, som staaer tilsidst, er rimeligviis en Kirkeværge.

I den anden Sætning af Indskriften i Jersie antager jeg "*si*", ligesom "*sy*" paa Klokken i Esbönderup, for det tyske "*sey*". "Min Lyd være Gud behagelig", som der staaer i sidstnævnte Indskrift, giver jo fuldkommen god Mening. Derimod mangler rigtignok i Jersie Indskriften et Subject; men dette kan let underforstaaes fra første Sætning (Maria), eller man kan hense Prædiketet til hele Foretagendet med at ophænge denne Klokke: "det være Gud behageligt" — *Deo placeat!*

Jeg kan ikke forlade disse gamle Klokker uden at omtale den i Snoldelöv fra 1389, som blev omstöbt 1839. Indskriften paa den, saaledes som den staaer, hos Hofman (Fundationer VII S. 364) skal man ikke let blive klog paa; men Registrator Kall-Rasmussen, som saae Klokken 1835, meente at maatte læse omtrent saaledes:

o. maria. bescheremt ouuer. al.

so. verre. als. men. mi. hören. sal.

anno. domini. mcccclxxxix. (1389).

Dette giver en god Mening og er en Bön til Maria, at hun vil beskjærme overalt, saa langt som Klokken kan höres.

Flakkeberg. Store Klokke:

Anno. domini. dusene. cccc. in. deme. xlv. (1445)
lat. tvam. (?) desse. klokke. ghaten. 3: "I Herrens Aar tusinde fire hundrede i det fem og fyrgetyvende lod N. N. denne Klokke stöbe."

En Tegning af denne Indskrift er mig tilsendt af Pastor Qvistgaard i Gimlinge, og jeg har paa Stedet sammenholdt denne med Originalen. Trækkene ere temmelig utydelige, især Ordene *lat. tvam.* som dog ifølge Sammenhængen ikke godt kan være Andet end "*lod*" og Mandens Navn som har ladet Klokken støbe; men hans Navn kan gjerne læses *tvani*, eller *svani*, eller noget Lignende. Med al Anstrængelse af Öinene kunde jeg ikke komme til Sikkerhed i Læsningen. Man har sagt mig at "*lod*" paa Plattydsk skulde hedde "*leet*". Det er vel muligt — Plattydskan er min svage Side.

Det er dog ikke altid ved at læse plattyske Indskrifter til Skade, at man er noget svag i Sproget. Et Drikkehorn fra 15de Aarhundrede blev fundet i Flensborg og en Plattydsk *ex professo*, *Cand. Pollitz*, paatog sig at læse Indskriften.

Der stod: *help. got. ut. not. drink: ik. nicht. coctarv.* Knuden var i Indskriftens sidste Ord, men Pollitz skilte det rask saaledes: *coct. arv.* 3: "kogte Ærter" og læste nu: "hjælp Gud! af Nöd drikker jeg ikke kogte Ærter". See, den Oplösning vilde ikke frembudt sig for os, som ere mindre stærke i Sproget og ikke vide hvad kogte Ærter hedde paa Plattydsk; men selv om vi skulde ladet Indskriften være uforstaaet, havde vi været bedre tjent dermed, end med de frygtelige Urimeligheder hvormed Hr. P. forsvare sin Forklaring. Man eftersee i Antiqvairiske Annaler 2det Bind (S. 388), hvor en Afbildning forefindes, saavel af Hornet, som af Indskriften. Abrahamson gjorde ham opmærksom paa, at i Minuskelskriften det samme Bogstav kan læses snart som *c.* snart som *s.* og at der ikke bör læses *coct. arv.* men *so starv.* Det hjalp ikke. P. paastod, at naar Bogstavet er *c.* i *nicht*, saa maa det ogsaa være *c.* i det Fölgende, hvor det to Gange forekommer. En stor Vildfarelse, som viser hvor lidt

Hr. Pollitz har seet sig om blandt Indskrifterne. Exempler paa det Modsatte forekomme i Sneseviis, men jeg vil kun anføre eet. I antiqvariske Annaler 3die Bind andet Hefte Tab. II. Fig. I. findes Afbildningen af et Segl, i hvis Omskrift forekomme Ordene: *pro. cancta. cruciata*. Ingen vil vel tage i Betænkning at læse "*sancta cruciata*", skjönt Begyndelsesbogstavet i Ordene er det samme.

Hvorledes Abrahamson ellers har forstaaet Indskriften paa Drikkehornet, det veed jeg ikke, thi han døde i det samme, og man faaer i Annalerne kun at vide, at han læste:

help got ut not!

drink ik nicht so starr.

Men der staaer ikke *starr*, der staaer tydelig nok *starv*. Følgelig maa vi en anden Vei ud.

Pollitz siger: "der er kun een Ting, som jeg ikke veed at forene med Indskriftens givne Udtydning, nemlig Tegnet¹⁾ mellem "*trink*" og "*ik*". — Dette Tegn viser, efter min Mening, hen til det Ord, hvormed den afbrudte Indskrift skal fortsættes. Vi læse da:

help got ut not!

drink ik nicht, so starv ik.

Dette er jo et ret skjælsk Drikkesprog. Hornets Eier forsikkrer, at "drikker han ikke, saa döer han", hvilket paa sin Viis kan være sandt nok. Men, hvorfor da ikke skrive det heelt ud? Plads vilde let kunne vindes til de to Bogstaver *ik*. Hvorfor skal man ved et Tegn foranlediges til at søge dem inde i Indskriften? Alene for at at faae mere Spøg ud. Vil nemlig Nogen sætte Hornets Eier i Rette for den letsindige Indskrift, saa behöver han blot at svare: læs rigtig! der staaer:

help got ut not!

drink ik nicht, so starv ik nicht.

¹⁾ Her staaer kun to Punkter, men paa Hornet findes tre.

Dette giver god Mening, men i modsat Retning. Nöden bliver da Mandens Drikfældighed, fra hvilken han beder Gud hjælpe sig, da han mærker at den bliver Pind til hans Ligkiste; men "drikker jeg ikke, saa döer jeg ikke", o: ved at aflægge min Drikfældighed frelser jeg mit Liv.

Saaledes slap vi for de kogte Ærter.

Flöng. Lille Klokke:

o. rex. glorie. cum. pace. help. got. sancte. claves.
mccccxlv. (1445)

Tegning af denne Indskrift er mig tilsendt af Pastor Lorch. Den er, paa et Par Bogstaver nær, læst rigtig i Atlas VI S. 100. Aarstallet er netop det samme som paa Klokken i Flakkeberg.

Hemmershöi. Den ene Klokke:

Anno. dni. mcdlxxii. (1472) fecit. me. iohannes. petri.
civis. slaulosiensis. juxta. festum. pet. et pauli.

At en Slagelse Borger i det 15de Aarhundrede har givet sig af med at støbe Klokker, er en Oplysning, som skyldes denne Indskrift. Petri og Pauli Fest er den 29de Juni.

Qværkeby. Lille Klokke:

ave. maria. grasia plena. ihm. (o: Jesum) ora. anno. div.
mcdlxxxv. (1485).

Over det midterste Bogstav af *ihm* staaer et Forkortelsestegn. Det er urigtigt naar Atlas VI S. 313 læser *filium tuum*; men Meningen bliver den samme.

Tiustrup. Store Klokke:

m. c. d. r. (o: l.) x. x. x. v. i. i. a. v. e. b. e. n. e. d.
i c. ta. O mannddbhbx x ○

Denne Indskrift seer temmelig indviklet ud og det endnu mere paa Klokken end her i Bogen; thi, i Stedet for at de enkelte Bogstaver her ere adskilte ved Punkter, adskilles de paa Klokken ved Kors. Imidlertid læser man ved nøiere Betragtning let: "*1487. ave. benedicta.*" At Talbogstavet *l* seer ud som et *r*, er ikke enestaaende i denne Indskrift. Det finder ogsaa Sted paa Klokken i Flakkeberg, maaskee fordi *l* stundom spaltes for oven. Efter den læselige Indskrift kommer en Mönt, derpaa de oven angivne Bogstaver og tilsidst en Figur ligesom et liggende *o*. Hvad Bogstaverne betyde, veed jeg ikke, og finder det lidet indbydende at gruble derover, da nogle af dem synes at være mislykkede i Støbningen. Jeg har angivet det jeg syntes der 'stod, og vil dog tilføie, at Indskriften maaskee hör begynde ved disse Bogstaver, eller rettere ved Mönten og ende med Stavelsen "*ta*" i *benedicta*.

Nest ved. S. Peder. Stormklokken.

Denne Klokke blev omstøbt af Gamst 1843, men Prof. Höyen har seet den gamle, paa hvilken stod skreven med gothisk Minuskel: *mox ut vocem dñi p̄dicantis audivit beatus Andreas, relicto* Resten kunde ikke læses fordi Klokken hængte, ligesom den nye endnu hænger, i Lydhullet, for at kunne ringes nedenfra. Den paa Klokken nævnte *beatus Andreas* antager jeg for at være Hellig-Anders fra Slagelse, og det er ret mærkeligt, at et Stykke af hans Legende anbringes paa en Kirkeklokke; thi Anders viste sig jo som en ufortrøden Kirkegjænger og fik sin Lön derfor da hans Reisefæller i Joppe seilede fra ham medens han var i Kirke. Mindre passende synes disse Ord rigtignok at være anbragte netop paa Stormklokken; men Klokkenes Bestemmelse kan jo fra Begyndelsen af gjerne have været en anden.

Nestved. S. Peder. Middagsklokken.

*anno dni. mcdlxxxviii. (1488). feria. tercia. dominice.
trinitatis. hoc. opus. completum. fuit. per. manus.
artificum. videlicet. iohannis. pauli. fusorum.*

Denne Indskrift findes omtrent rigtigt i Pontoppidans Marmora I, S. 184. Dog har han i Stedet for *iohannis pauli* læst *magni & pauli* hvilket er urigtigt. Der staaer *ihni* med Forkortelsestegn over andet og fjerde Bogstav. Klokkestöherens Navn heelt ud vil forekomme strax nedenfor paa den lille Klokke i Vallensved fra 1494.

Pontoppidan tilföier efter at have meddeelt Indskriften: "der er en Linie til, som jeg endnu ikke har modtaget". Denne Linie fandtes ved mit Besög i Nestved ovenpaa Klokken, men den er yderst vanskelig at læse. Vi læste saa godt vi kunde: *Margaret. et. tunc. Magnus. Tuonis. Petrus. Hemigi. proconsules. tutores. . . .* Resten kunde vi ikke finde ud af.

Ganske uventet fik jeg Sikkerhed for, at i det Mindste det ene af disse Navne er rigtig læst; thi i Dansk Magazin (I S. 269) stödde jeg paa et Dokument, ved hvilket Mogens Tuessön, Borgemester i Nestved og nu Kirkeværge til St. Peders Kirke sammesteds, skjænker et Steenhuus og en Badstue for en daglig Gudstjeneste at holdes der i Kirken. Dette Dokument er af 1484, saa Tiden passer godt. Magnus Tuonis er en Oversættelse af Mogens Tuessön, ligesom proconsul af Borgemester. Langebek bemærker ved en anden Leilighed (Dansk Magazin II, S. 135 Not.) "hvor det Ord proconsul forekommer i gamle Breve betyder det Borgemester og consul Raadmand, hvilket af de Fleste ikke er iagttaget, og derfor finder man gjerne stor Forvildelse hos dem, som have optegnet os de gamle Tidens Borgemestre og Raadmænd i Kjöb-

stæderne". Ogsaa Prof. I. Möller omtaler Mogens Tuessön, i hans Afhandling om de to Holme, i Skand. Litt. S. Skr. for 1814 S. 266.

Vallensved. Lille Klokke:

*Maria. mater. iohannes. pauli. ano. domini. mcdxciii
(1494).*

Her har vi altsaa Klokkestöberens Navn, Johannes Pauli. — Den store Klokke blev omstøbt hos Gamst i 1846. Den gamle havde efter Atlas Aarstallet 1548, men efter Sognepræstens Angivelse 1518 og Indskriften "hjælp Gud". Jeg troer Præsten bedst, siden jeg seer, hvordan Indskriften paa den lille Klokke er gjengivet i Atlas, nemlig: *Marie, Matth. Johannes, Poul.*

Herfølge. Store Klokke:

*Anno. domini. millesimo. quingentesimo. sexto. (1506).
fabricata. est. campana. q. dicit. valburg. hans.*

Hverken Atlas eller Foundationerne indlade sig paa at læse denne Indskrift, som gaaer den forkeerte Vei. Dette træffer man oftere paa Klokker, saavelsom paa Mönter, uvist om det er skeet af Uagtsomhed hos Klokkestöber og Möntmester, eller for at volde Læseren lidt Bryderi. Stundom bliver dette Bryderi endogsaa Antiqvarer for stort. Jeg vil i den Anledning afskrive et lille Stykke af Nyrups antiqvariske Fodreise i Fyen (Historisk-statistisk Skildring o. s. v. IV S. xxx) da det baade er morsomt og i en vis Henseende lærerigt:

"Hvad jeg, skriver han, i antiqvarisk Henseende forsönte paa Taasing, det skulde jeg da oprette i Skaarup Kirketaarn. Jeg brændte af Begjærlighed efter at dechiffrere den Indskrift paa Klokkerne, som jeg af Danske Atlas vidste der skulde findes. Men det er sandt, jeg har været i mange Kirketaarne, aldrig har jeg seet Mage

til saa trang og besværlig en Opgang; der var intet rigtigt Fodfæste, men man maatte kravle paa Hænder og Fødder. Efter megen Besværlighed og ved Ledsagelse af to gode Lodser, Doktor Wedels lille raske Søn Henrik og en Seminarist, naaede jeg Maalet, kom til at staae tæt ved Klokken og læste — *Ingenting*. Løselig aftegnet staaer der, saaledes som paa hosföiede Træsnitsfigur, det jeg ikke bedre veed at benævne end med det Navn Krimskrams. Og denne Opdagelse kunde man ikke gjøre uden med, som man siger, sit Liv i sin Næve. Jeg var angst nok, at det her skulde gaae mig som det fordem gik Langebek i Visby Kirke, da han faldt ned af en Stige, stødte Panden mod Væggen og törnede med Næsen paa Brynet af en Ligsteen (See Langebekiana S. 251)."

Imidlertid er Nyrups Krimskram Intet uden en sædvanlig Klokkeindskrift, som læses forkeert, og altsaa begynder i anden Linie til Höire. Træsnittet er vel saa maadeligt, at Begyndelsen: *my. dn̄. (domine). veni.* ikke er ganske sikker; men desto sikrere ere de følgende Ord fra Höire i förste Linie: *cum pace ...* (maaskee *amen*) *alpha. 8° o.* Videre er det nok ikke raadeligt at begive sig; men de anförte Ord ere karakteristiske nok og vel bekjendte fra andre Klokker.

Paa Herfølge Klokke læser jeg *q̄. dicit.* som *quæ dicitur*. Altsaa er Klokkenes Navn Valborg, og Klokkestöberen hedder Hans, vistnok den samme Hans Jensen, som vi kjende fra den store Klokke i Jydstrup (I. S. 528); thi ikke blot Tiden stemmer godt overeens (1505 og 1506) men ogsaa af Mærkerne paa Jydstrup Klokke gjenfinde vi to (det 3die og 4de) paa den i Herfølge. Man kunde vel sige, at Intet borger os for at Hans Jensen virkelig er en Klokkestöber; men Cand. Kall-Rasmussen har meddeelt mig Indskriften paa en tredie Klokke fra 1509, som bærer samme Navn og denne Omstændighed

gjör vel Sagen utvivlsom. Den omtalte Indskrift staaer paa Brönshöi större Klokke og lyder saaledes: *Help. ihesus. maria. anna. hans. iensen. anno. domini. millesimo. quingentesimo. nono.* — Vi gaae nu over til de Klokker af Fastenove, hvis Indskrifter jeg denne Gang har samlet.

Roskilde. S. Laurentius Een Klokke:

O. bone. laurenti. martir. venerande. per orbem. Renibus. in. nostris. extingue. libidinis. ignem. iohannes. fastenoive. me. fecit. an. mdxxv. (1515).

Jeg har alt ovenfor omtalt det Væsentlige i denne Indskrift, som i Övrigt paa flere Steder er meddeelt; men den gjentages her for Slutningens Skyld, som angiver endnu en Form for Klokkestöberens Navn foruden de tre, som vi alt have nævnt (I. S. 471). Dersom det her angivne *Fastenoive* er det rette, synes Manden at have været Fransk.

Vil Nogen i Nærheden betragte en af Fastenovs Klokker, saa er der allerbedst Leilighed dertil i Roskilde, hvor St. Laurentius-Taarnet er Byens Vagttaarn. Med ringe Uleilighed kommer man derop, og kan i god Mag bese Klokken, som man vist vil beundre.

Vigersted. Store Klokke.

Almi. pontificis. Nicolai. sicut. (sunt?) ad. honorem. iohannes. fastenovie. me. fecit. anno domini. mdxxv. (1515). tutoribus. ecclesie. iacobe. bunne. et. olavo. henrice.

Den Nicolaus, til hvis Ære Klokken er stöbt, og til hvem Kirken sandsynligviis har været indviet, er vistnok Nicolaus, Biskop af Myra, en i hele Christenheden vel bekjendt Helgen, hvis Fest helligholdes den 6te Dechr. Da Nicolaus ansaaes for de Söfarendes Skytshelgen blev han meget dyrket i Danmark saavel som i England, hvor 372 Kirker ere indviede til ham alene og 7 til ham i Forening med Jomfru Marie.

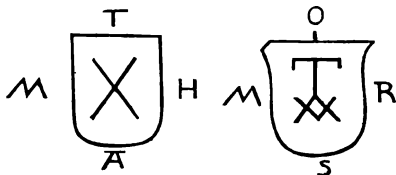
Denne Indskrift er langt mindre korrekt end Fastenoves sædvanlige Indskrifter. Det fjerde Ord er snarere *sunt* end *sicut*; men læser man *sunt* er der slet ingen Mening; *sicut* kunde forklares som et Udtryk for Kunstnerens Beskedenhed. Klokken er støbt som til St. Nicolai Ære uden at det dog paastaaes, at den er ham værdig. Dette synes dog næsten for fiint til en Indskrift, i hvilken der strax efter forekomme grove Bommerter. Jeg kan ikke lade ubemærket, at denne Klokke ifølge Folkesagnet er støbt af Klokkestøberens Svend og kostede denne Livet. Man fortæller, at da Mesteren kom, var han misfornøiet med Svenden fordi denne havde kommet for meget Sølv i Metalblandingen, hvoraf Klokken var støbt ¹⁾. Det kom da til en Strid imellem dem, Mesteren ihjelstak Svenden med en Dolk, og kastede denne i en Kilde, som ligger ved Ladefogedhuset i Ortved. Skolelærer Olsen, som fortalte mig dette Sagn, der haves noget anderledes hos Thiele, (Folkesagn I. S. 189) tilføjede som en Mærkelighed, at netop i denne Kilde fandtes for faa Aar siden en Dolk, som desværre ikke blev opbevaret. Finderen lod gjøre en Brödkniv af den.

Præstö. Mindre Klokke.

Da. patris. Antonii. meritis. nos. Xe. juvari.

Qvem. chorus. exultat. noster. habere. ducem.

Johannes. Fastenove. me. fecit. an. dm. mdxix. (1519).

¹⁾ Der kunde vel tænkes andre Grunde til Misfornøielse end den, som Sagnet angiver, f. Ex. Indskriftens Skjødsløshed.

Præstö. Mindste Klokke:

ihesus. maria. anna. sanctus. antonius. ○ T.

Disse Indskrifter paa de mindre ¹⁾ Klokker i Præstö, som tilligemed flere Indskrifter ere mig meddeelte af Student L. Fenger, har især deres Mærkelighed deraf, at de henvise til S. Antonii Kloster, saavel ved Tegn som ved tydelige Ord. De to Bogstavskjolde veed jeg ikke at gjøre noget Bestemt ud af. At det ene Skjold har Andreaskorset, det andet Antoniuskorset (see nedenfor) bemærkes let; men det synes tillige, at disse Tegn, i Forbindelse med de Skjoldene omringende Bogstaver, skulle angive eller antyde visse Ord. *Vita* og *Mors* synes at være det Enes Indhold, medens jeg ikke kan tyde det Andets Bogstaver og derfor ikke henføre dem til Antonius. Men desto tydeligere og bekjendtere er Tegnet paa den mindste Klokke, det saakaldte Antonius-Kors.

Antonius, bekjendt ved Tilnavnet "den ægyptiske" "den store" "Eremiten", var födt i Ægypten af fornemme rige og christelige Forældre i Aaret 251. Han var uden egentlig videnskabelig Dannelse, men brændte af Iver for den christne Tro og havde, efter Augustins Vidnesbyrd, ikke blot lært den hellige Skrift udenad, men var ogsaa ved flittig Eftertanke, trængt ind i dens rette Forstand. Da han var 20 Aar gammel, døde hans Forældre og han fortsatte Hausholdningen tilligemed sin eneste Søster, indtil en Gang ved Gudstjenesten de Ord slog ham: "vil Du være fuldkommen, saa gaa hen, sælg Alt hvad Du har, giv det til de Fattige, og kom og følg mig". Nu overlod han sin Søster en Deel af Formuen, solgte Resten til Fordeel for de Fattige, og begav sig i Ensomhed, hvor han henlevede Resten af sit lange Liv under Bön og

¹⁾ Den større Klokke sammesteds er af Claus vam Dem 1654.

Haandarbeide, deels ganske alene i en Snees Aar, deels i Samfund med andre Munke, som sluttede sig til ham. Om hans fuldkommen enlige Liv hedder det paa et engelsk Glasmaleri:

*Thy liveth he in wildernes XXti yere and more
Without ony company but the wyldde bowr¹).*

Hvo har ikke hørt tale om St. Antonii Fristelser? Legenden fortæller, at Djævelen i hans Ensomhed viste sig for ham i 7 forskellige Skikkelser for at bringe ham til Fald. Dette har givet Malerne Anledning til mange Afbildninger, og paa nogle Fremstillinger af denne Helgen sees Djævelen ved hans Side, enten i sin egen Skikkelse, eller som en Gjed, eller som en skjøn Qvinde. — Skjönt Ensomheden var ham kjærest, viste han sig dog undertiden i de store Stæder, saaledes i Alexandrien under Forfølgelsen i Aaret 311. Han opmuntrede de Christne til Standhaftighed, besøgte de Fangne, og Ingen vovede at røre ham. Ogsaa i Aaret 325 kom han til Alexandrien for at modvirke det arianske Kjætteri, og i faa Dage omvendtes flere Hedninger til den christne Tro end ellers i et Aar. I hans Örken opsøgte han af Høie og Lave, som hos ham fandt Raad og Tröst. Han bilagde

¹) "Thi lever han i Örken 20 Aar og meer uden andet Selskab end det vilde Sviin". Derfor er Svinet Antonius helliget, og jeg erindrer fra mit Ophold i Italien, at Munkene droge Fordeel deraf, idet de lode en Griis, under Navn af St. Antonii Griis, løbe løst om, med en Klokke om Halsen. Alle Mennesker kappedes om, at give den Føde, og den løb ganske stolt om, vis paa, at den ikke forgjæves lod sin Stemme høre udenfor nogen Dør. Enden blev da, at Grisen, i særdeles fed Tilstand, slagtedes af Munkene, som endnu gjorde sig en og anden Fordeel af den efterat den havde ladet Livet. De bildte saaledes Folk ind, at dens Hale var god mod Lynild.

Stridigheder og helbredede legemlige Lidelser ved sin Bön; men røste sig ikke deraf, knurrede ikke heller naar han blev ubönhört, men priste Gud, hvordan det saa gik. Selv den keiserlige Familie henvendte sig oftere til ham i hans Ensomhed, hvor han lige til sin höie Alder erhvervede sig sit Livsophold ved sine Hænders Arbeide. 105 Aar gammel döde han, og Athanasius, Biskop i Alexandrien, har beskrevet hans Liv.

Da han med Rette kan kaldes Munkelivets Fader, saa er det intet Under, at Middelalderens Malere saa ofte fremstille ham. Han afbildes i Almindelighed i Munke-dragt med Abbedstav i den ene Haand og Krykke i den anden. Denne Krykke har omtrent Formen af et græsk Tau og er den Figur, Tau-Korset, som findes paa den mindste Klokke i Præstö. Det er bekjendt, at Korset afbildes paa flere Maader, rimeligviis fordi det ved Dödsstræfe paa forskellige Steder dannedes noget forskjelligt. Foruden det sædvanlige Kors kjender man **X**, det saakaldte Andreaskors, og **T**, det saakaldte Antoniuskors, som i Övrigt har Vidnesbyrd fra en ældre Tid end Antonius; thi Tertullian siger i sit Skrift mod Marcion: *ipsa litera Græcorum Tau, nostra autem T, species crucis.* — Fra Krykken hænger ofte en Klokke ned, ligesom Svinet ved hans Födder ofte har Klokke om Halsen. Undertiden fremstilles han med Bog og Klokke, stundom med en Svöbe i Haanden. Hans Klæder og Baggrunden af Malerierne prydes paa forskellige Maader med Tau-Kors og Krykker. 5 Kirker i England ere indviede til hans Ære.

En fransk Adelsmand ved Navn Gaston, som levede i Slutningen af Ilte Aarhundrede, havde en Sön, der var syg, og hvis Sygdom intet Lægemiddel kunde helbrede. Han gjorde da det Löfte, at dersom hans Sön maatte komme sig, saa vilde de begge indvie sig til at tjene fattige Syge, især saadanne, som vare belagte med den

saakaldte Helvedesild, en dengang lige saa almindelig som slem Sygdom. Da han derpaa faldt i Sövn, viste den hellige Antonius sig for ham og forkyndte, at Gud havde hört hans Bön, og at de, som vilde hellige sig til denne Syge-Tjeneste, skulde betegne sig med et himmel-blaa **T**. I Aaret 1095 stiftedes da dette Broderskab, som har en sort Dragt med det blaa **T**, og strax fik pavelig Stadfæstelse. Ordenslöfte blev i Begyndelsen ikke aflagt, men 1218 fik Antoniusbrödrene Tilladelse til at aflægge de tre Munkelöfter. Ved sin Iver for de Syges Pleie kom denne Orden i stor Anseelse og fandt en betydelig Udbredelse.

Det förste Spor, jeg har fundet til, at Antonius-Brödrene har udstrakt deres Virksomhed til Danmark er fra 1379. I Hamsforts saakaldte "anden Chronologi" (Scriptores I, S. 314) anföres under dette Aar at en Mand ved Navn Conrad, Udsending fra Antonius-Brödrene, gjennemvandrede Danmark og optog i Ordenens Broderskab Alle som vilde give ham Penge derfor. Naar denne Conrad kaldes "en Bedrager", saa er det Hamsfort, der kalder ham saa, fordi han reiste om med en Vare, der förte dem, som kjøbte den, bag Lyset. Iövrigt er der al Grund til at antage, at Conrad har været en virkelig Udsending fra Antoniusbrödrene, og Hamsfort, som har havt Adgang til mange gamle Brevskaber, navnlig til Fyenske, anförer, at samme Conrad den 13de December (*Id. Dec.*) 1379 har optaget Klosterjomfruerne i Dalum i sit Broderskab og meddeelt dem Syndsforladelse. Pontoppidan maa have læst *Id. Dec.* som "*idem decem*" eller noget Sligt; thi han meddeler (Annaler II, S. 18) Chronologiens Beretning som om der stod, at Conrad havde optaget 10 Dalumske Klosterjomfruer i Broderskabet, og tilföier, at der blandt disse 10 Jomfruer var

ingen af de 5 kloge. Denne Vittighed gaaer flöiten; thi Klosterjomfruernes Tal berettes slet ikke.

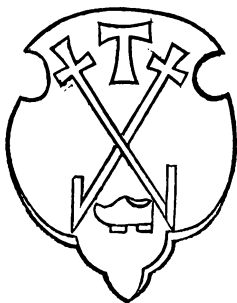
Det förste Kloster af denne Orden, som stiftedes i vort Fædreland, var, saa vidt man veed, det i Morker (Mohrkirchen) i Angel. Dette Klosters Historie kan man ved Hjælp af de Dokumenter, som *Westphalen* har samlet (Udtog hos Daugaard S. 464 og i Atlas VII S. 656) saa temmelig følge fra 1391 til Reformationen. Man seer, at Klosteret er bleven stiftet af Conventet i Tempsin i det Meklenborgske, at det blev beskyttet af den Oldenborgske Kongefamilie, og at Christian d. förstes Dronning Dorothea er bleven optaget i dets Broderskab. Man seer endvidere, at i Aaret 1470 fik Conventet i Morker af Christian I Præstö Kirke i Sjælland. St. Antonii Kloster ved denne By stod da under det i Angel. I Jörgen Giöes Testamente af 1474 (Danske Magazin VI S. 125) forekommer: "item Sancti Antonii Kloster i *Præstöv* X Marek". Endnu i 1529 betænker Biskop Lauge Urne dette Kloster i sit Testamente; men i Övrigt veed man kun Lidet, som kan oplyse dets Historie. Kun saa Meget er vist, at Klosteret maa have havt et Huus i lille Pilestræde i Kjöbenhavn, som efter Ordenen blev kaldet St. Antonii Stræde; thi dette Huus nödtes Klosteret i 1531 til at sælge af Trang til Henrik Göye, Lehnsmænd paa Vordingborg.

Desto mere magtpaaliggende er det da, at fremdrage Mindesmærker om Antonius-Klosteret i Præstö, som enten har været ubemærkede, saaledes som de to Indskrifter paa Klokkerne, eller ikke tilstrækkelig bemærkede, saaledes som et Par, jeg nu agter at fremhæve.

P. Winslöw var fra 1693 til 1705 Sognepræst i Præstö og har udgivet et Par latinske Smaaskrifter om Sager henhørende til Dansk Historie, Sprog og Retskrivning. I et af disse "*farrago arctoæ*" kommer han i 4de Capitel, i Anledning af det Spørgsmaal om man bör skrive Prest

eller Præst, til at omtale nogle af Præstö's Antiquiteter og nævner en Munk i Præstö Kloster ved Navn Anders, vel at adskille fra Hellig Anders i Slagelse, men dog i Ry for Hellighed. Han blev den første Sognepræst i Byen efter Reformationen, og som Mindesmærke om ham havde man paa W.'s Tid, altsaa i Begyndelsen af 18de Aarh. hans Ligsteen, og et malet Glasvindue.

Ligstenen omtales af *Pontoppidan* i *Marmora* I, S. 192. En Tegning af den, forfærdiget af *Sören Abildgaard*, bevares i Oldnordisk Musæums Archiv. Indskriften er hos *Pontoppidan* ufuldstændig, hos *Abildgaard* har den aabenbare Feil. *Winstlöv* gjengiver den saaledes: "*Andreas Andree, curator animarum Prestöo nec non Skiffvinge. Scio quod Redemptor meus vivit & in novissimo die de terra resurrecturus sum & rursus circumdabor pelle mea. Job XIX*". Paa *Abildgaards* Tegning af Ligstenen seer man en Geistlig med en Kalk i den ene Haand, som paa venstre Side af Brystet bærer T, der ogsaa er anbragt paa et Skjold over hans Födder, som seer saaledes ud:

Af dette Vaaben (med sine tværlagte Kors, forsynede med Kroge, Antoniuskorset og Træsko) findes hos *W.* en latinsk Beskrivelse, som ikke er god at blive klog

paa, uden naar man har *As*. Tegning ved Siden. Da forstaaer man den.

Glas-maleriet var mod Sünden, ligeoverfor Prædike-stolen, og indeholdt Billedet af en Præst, som paa det Nærmeste svarede til det paa Ligstenen. Underskriften var "*Dominus Andreas*". Da Antoniuskorset fandtes blandt Tegnene, saavel paa Ligstenen som paa Glasset, saa viser dette hen til, at Traditionen rigtig har angivet, at *Anders* er gaaet ud fra St. Antonii Kloster og er bleven Byens Sjelesörger. Glas-maleriet, som beskrives af *W.*, maa kort efter hans Tid være ødelagt; thi det forekommer ikke i de senere Beskrivelser af Kirkens Monumenter¹⁾.

Sædeles mærkeligt er et Dokument, som *Nyerup* omtaler i sin Afhandling om Afledsbreve (Ant. Ann. III, 234). "Af Aar 1511, siger han, haves et Afledsbrev af en ganske anden Art end de hidtil anførte. Det er *Johannes Christierni*, Munk i S. Antonii Kloster "*vienensis diocesis*" og Forstander for Klosteret af samme Orden i Præstø i Roskilde Stift, som paa Abbedens Vegne i bemeldte Kloster optager den adelige Frue *Pernille Bylles* [v: *Bildes*] i den hellige Antonii Broderskab. Han meddeler hende fuld Delagtighed i alle de gode Gjæringer, saasom Messer, Tider, Faster, Vigilier og Almisser, som ved Frelserens Godhed finde Sted i denne Ordens 365 Klostre og Hospitaller, for hendes Gave "*pro sustentatione fratrum pauperum et infirmorum iehennali igne*²⁾ *contrectatorum seu alias in membris eorum mutilatorum, in dictis monasteriis pro tempore degentium.*"

¹⁾ Oldnordisk Musæum besidder flere Antoniuskors af Sölv fra nyere Tid. De bæres endnu som Smykker af Almuen i Sverrig.

²⁾ *ignis gehennalis*, en Sygdom, som man kaldte Antonii Ild.

Nyerup har saaledes ganske rigtigt uddraget det Vigtigste af dette Dokument, som egentlig ikke bör anføres blandt Afladshrevene, men som viser, hvad man gav dem skriftligt, der ønskede at optages i St. Antonii Broderskab. At en Dronning af Danmark blev optaget deri, har vi alt hört. Denne Gang er det dog kun en adelig Frue, nemlig *Pernille (Krogno)* Olufsdatter, som i 1508 blev gift med *Anders Bilde* til Söholm. Dette samme Ægtepar dedicerer *Wormordus* siden (1528) sin Oversættelse af Psalmerne (Dän. Bibl. III., 77). Det kunde dog let være, at Andre i dette Dokument kunde finde flere Mærkeligheder end dem, *N.* har udpeget, og det er mig derfor kjært at jeg, ved Velvillie af Embedsmændene ved Oldnordisk Musæum, hvor Dokumentet findes, er sat i Stand til at meddele det fuldstændigt. Originalen er paa Papiir og bærer Spor af et nedenfor paatrykt Segl i grönt Vox. Texten er trykt med gothiske Typer. Kun paa enkelte Steder er Noget tilskrevet, nemlig det, hvor nedenfor Cursivskrift er anvendt ¹⁾. Hr. *Plesner* ved Geheimearchivet har havt den Godhed at tage mig to omhyggelige Afskrifter af Originalen, den ene med dennes mangfoldige Forkortninger, den anden med Forkortningerne oplöste. Jeg meddeler Tidsskriftets Læsere Sidstnævnte, da den Förste vist vilde volde for meget Bryderi. Der kan være nok tilbage i Antöniusbrödrenes Orthographi, Interpunction og Latinitet samt i Dokumentets Trykfeil, for hvilket tilhobe hverken Hr. *Plesner* eller jeg bör have mindste Ansvar. Ligesom han har været en omhyggelig Afskriver, saaledes skal jeg bestræbe mig for, at det som foreligger bliver nöiagtig aftrykt.

¹⁾ Det er altsaa en trykt Blanket, med Plads aaben paa visse Steder, saasom til at tilföie Udstederens og den Optagnes Navn, Aarstal o. s. v.

VNiuersis et singulis christi fidelibus ad quos presentes littere peruenerint Frater *Johannes cristerni* Monasterij Sancti Anthonij Vienensis dioecesis Canonicus ordinis Sancti Anthonij Necnon humilis procurator domus eiusdem in Prestöö Roskildensis dyoecesis Salutem in domino sempiternam Noscat vniuersitas vestra me auctoritate Reuerendissimi in christo patris et domini domini Abbatis monasterij et ordinis predicti *discretam ac Nobilem dominam Pernillam bylless* Ad aliam fraternitatem sancti Anthonij suscepisse pie eius deuotionis affectu exigente dans ei plenam participationem omnium bonorum operum. videlicet. Missarum. horarum. ieiuniorum. vigiliarum. et elemosinarum. Que die noctuque in Tricentis Sexagintaquinque monasteriis et hospitalibus per fratres eorundem exerceri concesserit clemencia saluatoris Adicientes Nichilominus vt etiam participatione indulgentiarum huiusmodi ex indultis plurimorum summorum pontificum gaudere possit et gaudeat ecclesiastica sepultura locis interdictis Supererogantes ex gracia speciali Sanctissimi domini nostri Innocencij pape octauj. Vt intuitu contributionis pro sustentatione fratrum pauperum et infirmorum iehennali igne contrectatorum seu alias in membris eorum mutilatorum in dictis monasteriis pro tempore degencium annuatim per eos facte seu fiende Et etiam receptione confraternitatis eorundem singulis annis durante vita bis possit et valeat sibi eligere confesorem ydoneum secularem vel religiosum quem maluerit qui ipsius confessione audita eius ab omnibus et singulis excommunicationis suspensionis et interdicti ac alijs ecclesiasticis sentencijs censuris et penis Necnon ab omnibus eius peccatis criminibus et excessibus De quibus corde contrita et ore confessa fore preterquam sedi apostolice specialiter reseruatis casibus absoluere et penitentiam iniungere valeat salutarem prout in litteris apostolicis desuper concessis plenius continetur Anno Domini. M. D. xl

Alme confraternitatis Sancti Anthonij Sub sigillo presentibus impresso.

Forma absolucionis

Misereatur tui etc Dominus noster ihesus christus qui scit fragilitatem tuam per pijssimam suam misericordiam dignetur te absolvere Et ego auctoritate eiusdem domini nostri ihesu christi Ac beatorum apostolorum eius petri et pauli et auctoritate sanctissimi domini nostri Innocencij ordinis sancti anthonij et sedis apostolice hac parte tibi concessa et michi commissa Absoluo te ab omnibus et singulis excommunicationis suspensionis et interdictis Ac ecclesiasticis sentencijs censuris et penis Necnon ab aliis omnibus peccatis tuis criminibus et excessibus de quibus corde contritis et ore confessis vel que libenter confiteri volueris si tibi ad memoriam redirent Et restituo te in gremium sancte matris ecclesie absolutam In nomine patris et filij et spiritussancti Amen.

(L. S.)

Ordene *vienensis diocesis* i dette Dokument har været mig mærkelige. Jeg har hos Daugaard (S. 32) og andensteds fundet omtalt en St. Antonius fra Vienne, som længe har været mig en mistænkelig Person. Jeg staaer nemlig i den Formening, at Antonius, som dyrkes i Vienne, er ingen Anden end den ægyptiske Antonius, om hvem der i dette Stykke har været Tale. Naar man da finder *S. Antonius vienensis*, saa mener jeg, at der maa underforstaaes, hvad her udtrykkelig tilføies, *diocesis*, og at dermed betegnes den Antonius, hvis Dyrkelse concentrerer sig i Vienne Stift; thi *Dauphiné* var Centrum for alle de til St. Antonii Ære stiftede Klostre og Hospitaller. Har der i Vienne været en Helgen af Navn An

tonius, hvilket jeg ikke bestemt tør nægte, saa har han dog i al Fald været en underordnet Person, som har sluttet sig til den verdensberømte Abbed i Ægypten, af hvem han da har laant baade Navn og Mærke.

Hvedstrup. Store Klokke.

Salve. virgo. pia.

Salve. cum. prole. Maria.

Clarior. aurora.

Pro. nobis. iugiter. ora

Johannes. Fastenovæ. me. fecit. anno. domini. mdxxi.
(1521)

og nedenunder:

Mathias. Nicolai. Andreas. Magni. tutores. eccle.

Paa Midten findes Maria med Barnet. Klokken er smuk og har en deilig Lyd. I den Afskrift, som Pastor Lorck har meddeelt mig, staaer rigtignok i 4de Linie "*mater*" for "*iugiter*", men Atlas (VIS. 100) har *iugiter* og det samme findes paa den store Klokke i Høiby (Antiqv. Annaler II S. 273). Ogsaa den store Klokke i Annexet Flöng er stöbt af *Fastenove* 1516. Den har samme Ærevers til Marie, som den i Hvedstrup.

Vi skulde ogsaa denne Gang meddele nogle Indskrifter fra Tiden efter Reformationen, men anföre först en Notits om Kongens Klokke i Frue Kirke i Kjöbenhavn. Et Dokument af 1581 (Ny Danske Magazin I S. 56) udviser, at Frederik d. Anden har givet denne Klokke til Kirken med den Bestemmelse, "at den ikke maa ringes for noget Lig, være sig hvis det være kan, uden at derfor erlægges 10 gamle Daler til Kirkens Nytte, Behov

og Fremtarv". Selve Kongens Klokke er forlængst gaaet til Grunde ved Kirkens Brand.

Drösselberg. Lille Klokke:

mdxlvii (1547). per. gedde. borgere. y. malmö.

Denne Indskrift er endnu, henimod Midten af 16de Aarhundrede, skreven med gothisk Minuskel.

Terslöse. Den ene Klokke:

mari. thet. er. mit. hallit. nafn.

tyl. gudtz. ordt. at. kalle. gör. ieg. gafn.

her. hans. olen., af. terslöse. ingwr. nielsen. oluf.

knudsen. m. d. l. (1550).

Af denne Indskrift sees, at en Klokke endnu midt i 16de Aarhundrede gives Navnet Maria.

Asperup (ved Middelfart i Fyen). Lille Klokke:

Denne er en af den lübeckske Klokkestüber *Matthias Bennincks*, i Danmark temmelig ofte forekommende Klokker. Men efter Ordene: "*Verbum domini manet in æternum, Matthias Benninck me fecit anno 1596*" følger i en anden Linie denne forunderlige Indskrift:

her. christopher. Bang. sognepræst. til skyom. kierke.

mats. olefsen. til. thistet.

Dersom denne Klokke havde hængt i Skyum Kirke i Hassing Herred i Thy, saa havde der Intet været at forundre sig over. Men hvorledes er den kommen til Fyen? Jeg forestiller mig Sagen saaledes. Ifølge Atlas V S. 466 var Christopher Bang virkelig Sognepræst til Skyum henimod Slutningen af 16de Aarhundrede. Paa en gammel Altertavle staaer: *hoc opus perficiebat Dnus Christophorus Johannis Bang 1589*. Han synes altsaa at have været

en Mand, der ønskede Kirken prydet, og selv vilde anvende Noget derpaa. Han har da, rimeligviis i 1596, bestilt en Klokke hos Benninck i Lübeck, som ogsaa er bleven udført. Men i 1597 døde Herr Christopher Bang, som hans Ligstecn i Skyum Kirke udviser, og det er da let forklarligt, at Klokken i Lübeck er bleven glemt, eller at man i al Fald har glemt at betale Klokkestöheren. Denne har da ladet Klokken ligge til en anden Bestilling kom fra Danmark, og en saadan kom i 1598 fra Asperup i Fyen; thi paa den store Klokke i Asperup staaer: *voco vos in templum ut discitis una moriendum. Mattias Benning me fezit. Lubeca anno 1598*¹⁾. Den lille, oprindelig til Skyum bestemte Klokke har da maattet gjøre den store Selskab paa Reisen til Asperup.

Fodby. Store Klokke:

Vor Herres Jesu Christi Fred

Være hos os i Evighed!

Gud tröste dem alle som sorrigfuld er,

Enten de ere fjern eller nær!

Gud bevare sin Christenhed

Og vor kjære Övrighed,

Gud give os Fred og Salighed!

*Amo 1655 er denne Klokke stöbt til Fodby Kirkes Ornament. Ridefoged Rasmus Andersen paa Soltö*²⁾

Slot, Hans Bevling Kirkeværg, Peder Lavesen,

Niels Pedersen.

¹⁾ Samme Indskrift, dog lidt mindre barbarisk, findes paa den lille Klokke i Pedersborg, som er fra 1594.

²⁾ Det nuværende Saltö, som i ældre Tid skrives *Salte*, *Solte* *Solten*, ogsaa *Soolt* i Dokumenter fra Dronning Margrethes Tid. See Danske Magazin IV, S. 298 og Ny Danske Magazin V, S. 2.

Klokkestöberen er *Jörgen Hansen* fra Aarhuus. Han giver sig tilkjende i et tydsk Vers paa Klokkens nederste Rand og slipper temmelig daarligt fra sit Tydske. Der staaer:

*Aus Ers und Fur bin ich geflosen
Jörgen Hansen won Aarhous hot mich gegosn.*

Han skulde ladet det blive ved det smukke Slutnings-Vers af *H. Chr. Sthens* Psalme "Sjunge vi af Hjertens Grund", som ret synes at have gjort Indtryk paa vore Forfædre, og hyppig citeres. Saaledes sætter *Arent Berntsen* det ved Slutningen af sin Bog (fra 1650) om Danmarks og Norges frugtbare Herlighed, og indleder Verset med følgende Ord: "Efterat nu saadan Guds Gavers rette Brug og Nydelse med Rolighed vi ikke ere formuende selv at tilveiebringe med mindre vi det af Guds særdeles Fred og ved Övrigheds Beskjærmelse erholde: have derfor de Gamle det christeligen betænkt at tillægge følgende Vers, udi hvilket ogsaa med Forbön til Tröst ihukommes alle Sorgfulde, af hvilke vel ikke er den ringeste Deel, som Gud af urandsagelig Viisdoms Raad ved Nærings og Opholds Besværlighed bedrövelig Elendighed tilskikker. Derfor til Lindring udi deres Trængsel og det Övriges Erløngelse ønske vi hermed hjerteligen med forbemeldte følgende Verses korte og dog af Indholdsbegreb vidtløftige og herlige Ord til endelig Slutning:

Vor Herres Jesu Christi Fred" o. s. v.

Ourö. Den ene Klokke:

Vi skulde dog ogsaa have en Indskrift fra Oplysningsens Aarhundrede. Saa lad den fra Ourö komme her, med "*laus in fine*". Cfr. Hofman VII., S. 482.

Soli Deo gloria. Mig stöbte Henrik Tessien 1748.

Jeg ved min daglig Sörgeklang
For Christian den Sjette
Afvigte Aar i Stykker sprang;
Men kom igjen til Rette
Ved *Rasmus Fugls* Patronens Daad,
Som gjorde slig Anstalter
Da han var Kongens Cammerraad
Og Roskild Ampts Forvalter.

Klokke-Indskrifter.

(J. F. Fenger.)

IV.

(Første og anden Samling see Kirkeh. Samlinger I. S. 464 og 524 ff., tredje Samling see Kirkeh. Samlinger II S. 79 ff.)

Hvad jeg sagde sidst, det maa jeg, efter at have seet en heel Deel flere Klokker, endnu vedstaae, at de, som ere bevarede fra Tiden för 1400, höre til de store Sjeldenheder. Rigtignok finder man i forskjellige Skrifter Klokker angivne, som skulle være fra det 13de ja endog det 12te Aarhundrede; men ved nøjere Undersøgelse viser det sig, at Angivelsen beroer paa en Misforstaaelse. For at anföre et Exempel, saa angives det i flere Skrifter, at der i Udby Kirke ved Holbek findes en Klokke fra 1293. Denne Angivelse har endog fundet Vei til Suhms Danmarks Historie under Aar 1293; Suhm betvivler vel Rigtigheden; men for at komme til Vished henvendte jeg mig til Provst Koch i Udby, der sendte mig et Aftryk af Aarstallet paa Klokken, som ganske tydeligt er 1593, kun er Femtallet af de gammeldags, som ofte findes i Indskrifter fra det 16de Aarhundrede, og hvis överste Deel bestaaer af en Streg i horizontal Retning istedetfor det Senere, at Stregen gaaer paa skraa; endvidere er Femtallet skrevet rigtigt i Formen og er derfor blevet forkeert paa Klokken, saa det ligner

et Total paa Hovedet. Foruden Aarstallet findes paa Klokken den i Reformationens Aarhundrede saa almindelige Indskrift: „si deus pro nobis quis contra nos”. Her er da ikke mindst Tvivl om den rigtige Læsning af Aarstallet. Anderledes stiller Sagen sig med en Indskrift, hvoraf Tegning er mig tilsendt fra Pastor Friis i Tversted, Horns-Herred, Hjörning Amt. Bogstaverne i denne Indskrift ere dels romerske, dels henhøre de til den ældre Majuskelskrift. Dog læser man med Lethed Indskriften. Kun Aarstallet eller, rettere sagt, eet Bogstav i Aarstallet volder Bryderi. Der staaer:

ihesvs. nasarenvs. rex ivdeorvm. anno. dni. m^o xii.

Det lille o ved det omvendte c er vist Slutningsbogstavet af det latinske Ordinaltal, der oftere i lignende Indskrifter findes angivet, hvorpaa Exempler i det Følgende ville forekomme. Men skal det omvendte c være et rigtigt c, saa faae vi Aarstallet 1112, hvilket efter al Analogi er et altfor tidligt Aarstal. Snarere vil jeg derfor antage, at Stöberen ved det omvendte c har villet udtrykke et d, og Aarstallet bliver da 1512; men usikker er dog Læsningen, især da et sædvanligt d forekommer i Ordet ivdeorvm.

Kirkehelsinge. Store Klokke.

† anno : dni (utydeligt) : m : ccc : ix (utydeligt : xo (Cirklen er en Mynt).

Paa Klokken findes foruden den Mynt, som slutter Indskriften, endnu 2 andre, Bogstaverne Alpha og Omega samt det enkelte og dobbelte Kors. Hvad nu først Aarstallet angaaer, saa er det, som en Optegnelse i liber daticus vidner om, læst 1319, og man har ikke lagt Mærke til, at i saa Fald maatte Eettallet staae foran det sidste x og ikke foran det første. Snarere vil jeg derfor antage,

at det utydelige Eettal ikke er et i men et l, og Aars-tallet bliver saaledes 1370. I ethvert Tilfælde bliver Klokken fra det 14de Aarhundrede, da de 3 c'er ere fuldkomment tydelige og denne Klokke er den ældste, som jeg hidtil har faaet at see. Provst Bögh, Stedets Præst, skriver: „saa ofte glæder den mig ved sin herlige Lyd, og hvergang den benyttes, saasom ved Begravelser o. s. v., ved hvilke Leiligheder let fremmede og ukyndige Folk ville öve deres Kræfter under Ringningen, ængster jeg mig for det ældgamle Klenodie. Dog, hidindtil har den holdt og skjönt for nogle Aar siden den ene af Böilerne i Kronen brast, og et Par Jernbolter sattes gjennem dens Overdeel, tabte den dog ikke sin smukke og kraftige Klang, der har været hört i et halvt Tusinde Aar.”

Smörumovre. Store Klokke.

anno. domini. m. ccc. xc. vi. Katerina. est. nomen. meum.
dominus. leonivs. miles.

Denne Indskrift fra 1396 er mig meddeelt af Herr F. Dyrland.

Helsing (Frederiksborg Amt). Store Klokke.

ave † maria. gracia. plena.

Denne Indskrift med Majuskel uden Aarstal er et Sidestykke til de store Klokker i Gierslöv og Drösselberg. see S. 82—83. (Dyrland).

Lidö. Lille Klokke:

x x x x † n n n n (v?) n n n n n † m (eller in) m m m m
m m m n m † p p p p p p † r r r † s s † q q q q † a a a a
(et dobbelt Kors slutter Indskriften).

Af denne forunderlige Indskrift er Tegning meddeelt af Candidat Kall-Rasmussen. Meddeleeren bemærker: „no-gen Mening kan jeg ikke faae ud heraf; men paafaldende

er det, at Bogstavrækken: m, n, (o) p, q, r, s findes i Indskriften". Jeg kan tilføie, at foruden denne Bogstav-række findes kun a og x, altsaa det første og det sidste Bogstav i Alphabetet. O kan jeg ikke finde iblandt Bogstaverne. Det fjerde i n Rækken ligner mere et v, men er vist et mislykket n.

Alsönderup. Lille Klokke.

maria. til. lof. dns. johannes. roma. anno. dni. m. cccc. viiii (?).
ten. torsdau. nest. efter. corpus. christi.

Herr Dyrlund, som har meddeelt denne Indskrift, bemærker, at den sidste Deel af Aarstallet er utydelig, medens den første er tydelig nok.

Rönnebek. Store Klokke:

anno. domi. † m. cd. xiiii. facta ...

Resten af Indskriften fra 1415 er tildeels udslettet (Dyrlund).

Herlufmagle. Store Klokke:

Pieter. es. mine. name.

miin. gleuuet. cy. gode. bequame.

daniel. michael. maecten. mi.

anno. domini. m. cccc. x. viii.

Denne Indskrift fra 1418 er et Sidestykke til dem i Jersie og Esbönderup (S. 85). Gleuuet er vistnok Geläut. (Dyrlund).

Butterup. Store Klokke:

ave. maria. gracia. plena. dominus. tecum. benedicta. tu.
in. mulieribus. et. benedictus. fructus. ventris. tui. iesus
† christus. amen. anno. dei. m^o. cd^o. xxv^o (1425). tpe.
io^{la}. hap^e. (tempore johannis baptistæ).

Meddeelt af Herr Dyrhund, som bemærker: „er da nu hverken ulæselig (Hofman) eller ulæst (Larsen).”

Humble (paa Langeland). Eneste Klokke:

anno. di. n. mcdxxx. ave. gra. plena. dns. tecum.

Af denne Indskrift fra 1430 findes Tegning i Old-nordiske Archiv. Nedenunder Indskriften sees Rigets Vaaben. Det o, som findes midt i Aarstallet, antager jeg for Slutningsbogstavet i det latinske Ordinaltal.

Fröslöv. Store Klokke:

† ielp. ihesus. maria. anna. oluf. kegge (?). anno. domi. m. cdxl. quinto †

Tegning indsendt af Capellan Schjörning. Indskriften synes at være fra 1445; men de 4 sidste Ord af den kan jeg ikke læse.

Ryberg. (Annex til Roslev i Salling). Eneste Klokke:

anno. domini. milesimo. cccc. lxxi. (1471) michael. archangele. dei. tutor. eccl. petronimi.

Tegning indsendt af Pastor J. N. Garde. Kirken i Ryberg har altsaa været indviet til Erkeenglen Michael, som kaldes tutor ecclesiæ petronimi; thi dette sidste Ord er neppe andet end en græciserende Benævnelse paa Ryberg, det navnkundige Bjerg, en Benævnelse, som det er artigt nok at træffe i det 15de Aarhundrede.

Urlöse (Annex til Taastrup). Store Klokke:

ave. maria. virgo (?). anno. dui. m. dc. lxxxix. (1489) feria. secunda. ante. omnium. sanctorum.

Denne Indskrift er skreven med en Deel Forkortninger. Saavel over Tusindtallet som Hundredtallet og det sidste af Enkelttallene findes anbragt et o. -- Her er atter

et Exempel paa, at 1400 er udtrykt ved mdc i Stedet for ved mcd.

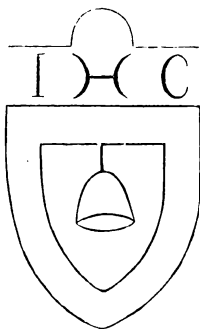
Lumby. (Lunde-Herred i Fyen). Store Klokke:

† sub. anno. domini. milesimo. quadingentesimo, nonagesimo. primo. curator. hujus. templi. dominus. johannes. egardi. peter. hanson. propitius. [s]it. ei deus. amen.

† ihesus. nasareus. rex. iudeorum. maria. tha. heder. ich. lingbye. sogen. lod. steue. megh. alle. guds. hellen. til. lof. ok helige. jomfru. sancta. kathrina †

Lumbye. Lille Klokke:

† andreas. fecit. hanc. campananam.

I Randen af Stemplet en Indskrift, som ikke kan læses. Disse 2 Indskrifter, den første fra 1491, den anden uden Angivelse af Aarstal, ere mig meddeelte af Prof. Lütken i Sorö. I Pontoppidans Aannaler II., S. 668 er aftrykt et Document, udstedt i Aaret 1475 af 4 romerske Cardinaler, som skjænke Aflad til denne fynske Kirke. Afladen skjænkes „justis supplicationibus dilecti nobis in Christo Johannis Eggardi, rectoris parochiani ecclesiæ S.

Catharinæ Lyngby Othoniensis dioeceseos". Her have vi altsaa saavel den til den hellige Catharine indviede Kirke i Lyngby i Odense Stift, som dennes Sognepræst, nævnt ved Navn ligesom paa Klokken.

Sanderum. (i Fyen). Store Klokke:

Efter Meddelelse af Dyrhund, som atter har sin Efterretning fra Etatsraad Wedel Simonsen, findes paa denne Klokke følgende Indskrift, som dog neppe er meddeelt bogstavret:

„Denne Klokke er stöbt den Tid, Mester Claus Andersen var Prior i Dalum, Aar efter Guds Byrd 1492, Gud til Ære samt Jomfru Maria, alle Guds Helgen og S. Michael Engel. Herr Hans Nielsen, Sognepræst, og Iver Dinesen, Gud give hans Sjæl Naade. Mester Per Hansen og Olle Klokkestöper boode hjælp Jesus Maria”.

Der tilføies, at Kirkens Chor er bygget 1503 af Mester Nicolaus Hjort til S. Michaels Ære.

Linderup. (Tyrsting og Vrads-Herred, Aarhus Stift).
Eneste Klokke:

Anno. domini. mcdxc (1490). decimo (?). ihesus. nasarenus. rex. iudeorum. ihesus. maria. anna. thenne. klock. er. septe. gud. til. lof. oc. sancte. per. til. lindrop. kirke. alpha. et. o. deus. et. homo. o. rex. glorie. christe. veni. cum. pace. amen.

Denne med gothisk Minuskel skrevne Indskrift er i 2 Linier. Hvad Aarstallet angaaer, saa kan jeg ikke med Bestemthed angive det. 1490 er sikkert; men derefter troer jeg at læse decimo, hvilket jeg kun kan forklare saaledes, at Klokkestöberen har været vant til at udtrykke det sidste Tal med et heelt ud skrevet Ordinaltal, altsaa septimo, octavo, nono (ifr. Indskriften paa Kalken i Sludstrup S. 2, som netop har Aaret 1499 saaledes udtrykt)

og nu i det paa nono følgende Aar har sat decimo uden at tænke paa, at Aar 1500 burde være udtrykt anderledes.

Kollerup. (Törrild Herred, Ribe Stift). Eneste Klokke:
Herman. me. fecit.

Denne Indskrift er skreven med Majuskel, men uden Aarstal. Et Sidestykke til denne Klokke findes i Todberg, (Österlisberg Herred, Aarhus Stift). Indskriften er: Martinus me fecit.

Egitslevmagle. Lille Klokke:
anno. domini. milecimo. qvingentecimo. in. profecto (3: profesto). margaret.

Slutningen af Indskriften er utydelig; men jeg troer at læse: hans iensen, hvis Mærker (see Kirkeh. Samlinger I., S. 528) findes paa Klokken.

Allerslev (Baarse-Herred). Lille Klokke:
ihesus. maria. anna. oc. sancte. susanna. help.

Allerslev. Store Klokke:
ihesus. maria. anna. ok. sankta. susanna. ok. help.
Lacunen udfyldes af en Helgens Navn, maaskee Veronica.

Bregninge. (Skippinge-Herred). Store Klokke:
alpha. et. o. deus. et. homo. o. ihesus. maria. anna. hans.
anno. dui. n. (3: nostri) mio. vgo. tio.

Aarstallet er ikke sikkert; men de 3 sidst anførte Indskrifter, som ere meddelte af Herr Dyrhund, tilhøre vistnok Klokkestöberen Hans Jensen. Man sammenligne, hvad ovenfor er anført S. 93 og 94. Dyrhund læser

Tallene mio-millesimo, vgo-qvingentesimo, tio-tertio, alt-saa 1503.

Kirkerup. (Vester-Flakkebjerg-Herred.) Store Klokke:
ihesus. maria. anna. anno. ... melesemo.

Saa vel midt i Indskriften som i dens Slutning findes Noget, som jeg ikke har kunnet læse, dog forekommer det mig, at Aarstallet kan være qvingentesimo. vii., altsaa 1507.

Skröbelöv (paa Langeland). Eneste Klokke:
anno. domini. m. d. ix. ihesus. nasarenius. rex. iudeorum.
anna. dat. jeg. heder.

Det følgende af Indskriften er utydeligt. Den er i 2 Linier. Blandt Navnene paa Helgene, som findes der, troer jeg at læse Nilaus vor, Jörghen og Lavris. De sidste 2 ere maaskee Kirkeværger. Paa Klokken findes afbildet en Biskop med Krumstav og tredobbelt Krone..

Herlöv. (Sokkelund Herred.) Store Klokke:
Dominus. adoretur. laurentius. igne. crematus.
Insignis. martir. dummodo. puhsor. ego.
iohannes. fastenove. me fecit. anno. domini. mclxviii.
(1518.)

Meddelt af Cand. A. Kall-Rasmussen. Interessant med Hensyn til hvad der i de foregaaende Samlinger er meddelt om Fastenoves Klokker og om den hellige Laurentius.

Asminderöd. Store Klokke:
iohannes. de. vastenowe. me. fecit. anno. domini. m. v. xi.
(1514). aspice. nos. qve (o: et). faue. miseris. dux. gentium. olaue.

Denne af Dyrlund meddelte Indskrift har 1500 skrevet paa en Maade, hvorpaa et Par Exempler strax nedenfor ville forekomme, nemlig: efter m et v med tilføiet c. Klokkestöbereren Fastenove skriver her sit Navn endnu paa en forskjellig Maade fra dem, som i foregaaende Indskrifter ere angivne.

Da Verset paa Klokken er til Hellig Olaf, vil jeg benytte Leiligheden til at aflægge en Beretning om et Par gamle Döbefonder med denne Helgens Billede paa. Da jeg besøgte Kirkehelsinge i Löve-Herred, hvis Kirke indeholder flere mærkelige Sager fra Oldtiden, var jeg ogsaa opmærksom paa Döbefonden, om hvilken det hedder i Dansk Atlas VI S. 250: „Paa Daaben, som er udhuggen i Steen, forestilles 3 Jomfruer med Löver og Drager”; men jeg fandt noget ganske Andet. Den særdeles mærkelige, ældgamle Döbefond er af Steen med udhuggede Figurer paa Fondens 8 Sider. Hveranden er et fabelagtigt Dyr, hveranden en Menneskefigur i Brystbillede:

1. kronet Figur med Hellebarde.
2. kronet Figur med oprakte Hænder.
3. Figur med stor Nögle i Höire, Bog under Venstre.
4. Figur med Blomst i Höire, Sværd i Venstre.

Jeg feiler neppe ved at kalde Nr. 1 Hellig Olaf, Nr. 2 Hellig Knud Konge, Nr. 3 S. Peder, Nr. 4 S. Paulus. I det nærdiggende Kirkestillinge findes ogsaa Hellig Olafs og Hellig Knud Konges Billede sammenstillede i tvende Malerier paa Træ, som findes paa Dörene ved Indgangen til Choret. Knud bærer Spyd og Scepter, Olaf er i Rustning og fører Hellebarden, begge ere kronede; over Malerierne staaer skrevet: S. Kanutus rex Daniæ etc. S. Olaus rex Norvagiæ. Jeg tilskriver ikke disse Malerier nogen høi Alder og har fundet lignende fra 17de Aarhundrede; men desto mærkeligere er det, at disse 2 Helgenkonger have kunnet hævde deres Plads i Kirken langt ind

i Reformationstiden. Et mærkeligt Sidestykke til Döbefonden i Kirkehelsinge findes i Förslöv i Öster-Flakkebjerg-Herred. Den er af Granit, ottekantet omtrent som den i Kirkehelsinge; paa 2 af de 8 Felt findes 2 menneskelige Figurer:

1. Olaf den Hellige, kronet, med Hellebarde i Høire, Rigsæble med Kors i Venstre.
2. En skjægget Mand med Hænderne paa Brystet, 2 Blomster, een paa hver Side af Figuren, en lignende Blomst paa Brystet.

De andre 6 Felt indtages af fabelagtige Dyr og Forzinger med Hoveder og Blomster.

Alsönderup. Store Klokke:

Sante. Vit. is. myn. naem. Heinricus. de. borch. me. fecit. anno. dominj. m. v^c. xiii. (1513).

Meddelt af Herr Dyrhund. Klokkestöberen er mig ellers ubekjendt.

Kirkestillinge. Lille Klokke:

(En Drage) Bourbon, met. clemder. conpaingie.
doen. ic. Johannes. was. gheghoten.
hielt. de. lepe. ur. zimder (?). singnourie.
ghevanghen. verwonnen. in. echten. ghes-
soten.

M. V^c XXV. (En Örn.)

Under Indskriften findes et kronet b, et Sværd og en Taske, hvorpaa Noget er afbildet, som ligner en fransk Lilie, endelig en Mönt, paa hvilken et fiirföddet Dyr. Til at læse og forklare denne Indskrift har jeg havt Bistand af Dr. juris Nieuwenhuis fra Holland, uden at dog vore forenede Bestræbelser have fört til noget fuldkomment tilfredsstillende Resultat. Sproget er ikke det nu brugelige Hollandsk, men dog vist en nederlandsk Dialect. Som Emendationer er foresalaet: cleinder for clemder i förste

Linie, og ghesloten for ghessoten i sidste. Paa Dansk vilde Indskriften hedde:

Bourbon med mindre Selskab,

Da jeg, Johannes, blev stöbt,

Holdt Kneven

Fanget, overvundet, sluttet i Lænker.

Den 3die Linies anden Halvdeel have vi maattet lade staae ved sit Værd, da Læsningen af eet Ord er usikker; men Mindeverset betegner, at Hærföreren Carl af Bourbon, eller maaske En af hans Slægt, har staaet Fadder (holdt Kneven) til denne Klokke i det mærkelige Aar 1525, da Frantz I i Slaget ved Pavia var overvunden, fangen og sluttet i Lænker. Man erindre, at Nederlandene dengang hørte under Carl V.'s Scepter og kunde deeltage i Glæden over Keiserens Seier. Med al Usikkerhed i det Enkelte, som er uundgaaelig, da Indskriftens Dialect ikke tilfulde forstaaes af dem, der hidtil have havt med den at gjøre troer jeg dog, at Aarstallet 1525 i Forbindelse med de Tegn og Ord, som ikke lade sig mistyde, sikkre den ovenangivne Mening af Indskriften saa nogenlunde. Men hvorledes denne nederlandske Klokke fra 1525 er kommen til Kirkestillinge, hvor man neppe har brydt sig om Keiserens Seier over Frantz I, maa jeg lade være ubestemt, og gjør kun opmærksom paa den Forbindelse mellem Danmark og Nederlandene, som netop paa den Tid fandt Sted ved den landflygtige Christian den Andens Ledsagere. Til Sammenligning meddeles følgende Indskrift uden Aarstal.

Finnerup. Store Klokke:

Minen. Name. es. gheheten. Maria. Minoot. (Et Rögelskar.)

Want. M. heerman. loots. ons. alle. drie. met eender.
ghote. goot.

(Maria med Banet.)

Med samme Frygtssomhed som ovenfor leverer jeg følgende Oversættelse:

Mit Navn er kaldet Maria med Nöd;

Thi Mester Herman Loots stöbte os alle Tre med
een Stöbning.

Det synes alttaa, som om Klokkestöheren har prøvet noget Voveligt ved at stöbe 3 Klokker paa eengang, og at hans Klokke derfor med Nöd og neppe tör bære sit Navn. Maaskee har dog Minoot en ganske anden Betydning og tager Hensyn til Maria som Nödhjelperinde. Herom maae følgende Undersögere dömmе.

Asminderöd. Lille Klokke:

„Hjælp os Gud altid. Er Gud med os, hvem kan være mod os. thenne kloc skal til Helsing, som liger i löf herit. Som Jens degen lod stöbe og hans stoldbröder, som ere kerckveri med hannem. Stöpt til kiöpinghaffuen af Lavris Matzen, kongelig mayestatis Bösstöberi Anno m. d. liii (1553).”

Her have vi atter en Klokke, som har forvildet sig. Den angives udtrykkeligt at være stöbt til Helsing i Löve-Herred og hænger dog i Asminderöd ved Fredensborg. Hvorledes Kirke-Helsing midt i det 16de Aarhundrede er bleven forsynet med en mindre Klokke, kan ikke siges, da den, som nu hænger der, næsten er eet Aarhundrede yngre. Den er fra 13de August 1651, da ærlige og velbyrdige Mand og strenge Ridder, Herr Wentzel Rothkirch var Slotsherre paa Antvorskov, Herr Peder Jacobsen Worm Sognepræst. Den angives paa selve Klokken at være stöbt „her paa Kirkegaarden” ved Mester Jörgen Klokkestöber af Aarhus paa Kirkens Bekostning.

Qverndrup (i Fyen). Store Klokke:

anno. 1579. let. mi. her. Rasmus. Christensen. Pastar.
tho. Oster. Schernich. kirkewarri. Morten. i. Wllemose.
Hienrich. Hanni. Hans. Francke. let. mi. stöpen. dorch.
m. Hermann. P.

Qverndrup. Lille Klokke:

„Anno 1589 lod hederlige og wellerde Mand, her Ballar Pedersen, Sognepræst udi fröruppe och kirchewerger sammested, som er erlige och welformuiftige mend Niels Degensen wdi Ludegaard og Pouel Nielsen i fröruppe stöbe denne klokke tiil fröruppe kirckes brug og behoff. Stovet i libeck aff Mathis Henninck (skal vist være Benninck): laudate deo in symbalis bene sonantibus.”

Disse Indskrifter ere meddelte af Provst A. Lassen. Den paa den mindre Klokke er ikke mere til, da den er omstöbt af Gamst 1842. Vi have her 2 Exempler ved een Kirke paa Klokker, som have forvildet sig; thi den store er oprindelig bestemt til Öster-Skjerninge, den mindre til Frörup. Rasmus Christensen, Præst i Öster-Skjerninge fra 1562—92, var födt i Aalborg. See Jacob Madsens Visitatsbog S. 228. Ved Ballar forstaaes Baltzer Pedersen, som i Visitatsbogen kaldes „Nyburgensis, non singulariter doctus, bene et simpliciter docet” o. s. v., S. 84. Ved Ludegaard forstaaes Sludegaard (S. 85), om hvilken det hedder, at der i gamle Dage boede En, som hed Lauritz Brochenhuus. Han forbröd den til Kronen. Nu boer der en Bonde, som er Tjener til Nyborg Slot.

Ulderup (i Sundeved). Store Klokke:

anno. 1629. also. ick. hadde. gehanget. 122. ihar.
tho. der. ehre. gottes. gegeben. minen. klange. dho. bin.
ick. den. 4. feb. dorch. vorwahrlosung. der. soldaten. m.

fhur. thoreeten. de. van. der. lidt. hebben. mi. weddervne.
laten. getten. dorich. m. peter. melchiorsen. anno. 1632.

I et Skjold paa den ene Side af Klokken staaer:
dho. is. staller. im. lande. gewesen. de. wol. edle. avgstvts.
v. bestenbor. pastor. h. petrus. glyo. radtman. ocke. leve-
sen. kerck. geswaren. ocke. laverensen. vnde. hans. knvdtsen.

Denne Klokke, hvis Indskrift er meddeelt af Student Feilberg, har en ganske mærkelig Historie. Efterat have hængt i 122 Aar er den i Aaret 1629 ödelagt ved Soldaternes Skjüdeslöshed og i Aaret 1632 besörget omstöbt af de van der Lidt; men Lidt Sogn (see Dansk Atlas VII S. 805) var et af dem paa Öen Nordstrand, som i Aaret 1634 gik til Grunde ved den store Vandflod. Nu træder Sagnet til og fortæller, at en fattig Kone efter Vandfloden fandt den i Stranden og meldte sit Fund til Övrigheden. Man spurgte hende, om hun i Findelön helst vilde have den fuld af Penge eller af Boghvede-Gryn. Hun valgte Gry-nene. Ulderuperne have erhvervet denne Klokke for deres Kirke, derom giver Kirkens Regnskab fra 1640 fölgende Oplysning: „Auf gnädigsten Consents und Einwilligung des durchlauchtigen hochgebornen Fürsten und Herrn, Herrn Philippi Erben zu Norwegen, Herzogen zu Schleswig, Holstein, Stormarn, und der Dittenmarschen, Grafen zur Oldenburg und Delmenhorst als hiesiger Kirchen rechtmäszig hochlöblichen Patroni ist dieses laufenden Jahres die Kirche Ulderup verbessert worden mit noch einer Glocken, welche nebst pertinentia mit Genehmigung fürstlich gottorpischer Herrnschaft dem leider verwüsteten Kirchspiel Lidt in Nordstrand bar bezahlt ist für 800 *cmk*. Die neue Glocke helfen aufhängen..... 10 — Einem Boten so wegen der Glocken nach Husum und von dann nach Gottorph und wiederum nach Husum gelaufen 4 — 6

4 Personen mit 8 Pferden, welche die neue Glocke von Husum geholt, jedem 12 *cmk*, ist 48 *cmk* „ Den Kirchengeswornen Nis Pedersen so mit Hans Hansen mit Pferd und Wagen um 9 Tage lang im Strande und Husum gewesen 12 — „ Einem Kerl so den groszen Wagen von Ulderup um Flensburg und nach Glücksburg gebracht 4 — „

Jeg er bleven gjort opmærksom paa, at Jensen i sin kirkelige Statistik af Slesvig omtaler Klokken fra Lith som henflyttet til Ulderup og desuden 5 andre flyttede Klokker, nemlig den fra Buphever til Osterhever, den fra Ilgref til Hooge (en Hallig) den i Morsum til Skoböl ved Husum, den i Rörbæk til St. Michaelis i Slesvig, den i Bupte til Gröde (en Hallig).

Endvidere oplyser han om den paa Ulderup Klokke nævnte Præst, at han hed Peter Klye (Clio), var fra Flensborg, blev 1601 Diacon i Hattsted, 1603 Præst paa Lith, samt at han var En af de 9 Præster, som omkom i Vandfloden 11—12 Octbr. 1634.

Rettelser og Tillæg.

Med al Stræben efter Nöiagtighed i de meddelte Indskrifter har det dog ikke altid kunnet lykkes mig at faae det Rette, og en Revision kan stundom være fornöden, især hvor jeg har meddeelt Indskrifterne efter mig tilsendte Tegninger eller Opskrifter, som jeg ikke har havt Leilighed til at sammenligne med Originalerne.

Herr Dyrland meddeler, at Navnet paa Klokken i Esbönderup (S. 85) ikke er Bateline, men bestemt Ka-

terine. Samme læser Indskriften paa Ligstenen i Esbønderup Kirke (S. 83) saaledes: † hic. iacet. dns. mikael. qvo. (qvondam). huius. eccle. sacerdos. q. (qvi). obiit (?). anno. dni. m. ccc. xxx (1330) vii idus. octobris.

Den S. 93 i Forbigaaende nævnte Indskrift paa Klokken i Skaarup har Pastor Schurmann underkastet en omhyggelig Undersøgelse og læst saaledes fra Höire til Venstre:

Alpha. et. o. bndic. ds. et. ho. o. rex. gle. veni. cum. pace. amen.

o: Alpha et o! benedicte deus et homo! o rex gloriae veni cum pace! amen.

Han bemærker, at Aarstallet mangler ligesom enhver anden historisk Oplysning; men efter Indskriftens Indhold og Form kan den vel antages at være fra 15de Aarhundrede eller Begyndelsen af 16de. Da Biskop Jacob Madsen visiterede her i Aarene 1589 fg., havde Kirken 3 Klokker ligesom nu. De 2 ere omstøbte af Gamst og om deres ældre Skikkelse vides kun, at den ene har været forsynet med Munkebogstaver (Dsk. Atlas. VI. S. 730).

Pastor Schurmann tilføier en interessant Oplysning om Altertavlen i Skaarup Kirke. Denne oprindelig smukke, men nu ved en styg Oversmøring forvanskede Altertavle fremstiller i Billedhuggerarbeide Christi Lidelse, Død og Opstandelse. Den kaldes af Biskop Jacob Madsen i hans Visitatsbog „en skön Taffle”. Selve Billedhuggerarbeidet er meget godt bevaret, og hörer i sig selv til det bedste af den Art; men de oprindelige Farver ere nu skjulte under en tyk Perle- og Steen-Farve, som man for en halv Snees Aar siden har oversmurt det Hele med. Mulig har Altertavlen blot trængt til en omhyggelig Rensning og Fernisering; thi dette simple Middel har været tilstrækkeligt til at gjengive de herlige Altertavler i Vindinge og i Frörup i oprindelig Skikkelse. Over den i Skaarup er

med ziirlig Minuskelskrift anbragt følgende i Træ udskaarne, ophøiede Indskrift:

Crucifixum in carne laudate, et sepultum propter vos glorificate, resurgentemqve a morte adorete.

Der staaer: et dorate; men det er en aabenbar Feil.

Dyrlund gjør opmærksom paa den i Aaret 1854 caserede, mærkelige Altertavle i Holme-Olstrup, Annex til Rönnebek i Sjælland. Den har følgende Indskrift:

memoria. reverendi. in. christo. patris. petri. abbatis. in. esrum. anno. domini. m. cccc. xc. vi. (1496.)

Pastor Thaning i Vallöby har indsendt Tegning af en mærkelig Kalk som findes i hans Annex Taarnby. Den bærer Rosenkrantzernes Vaaben, Aarstallet 1587 og Bogstaverne F. B. R. K. o: Fru Birgitte Rosenkrantz — til Vallö, Enke efter Peder Bilde til Svanholm. Han døde 1570, hun 1592; men Kalken er langt ældre. Den hidrører fra Tiden för Reformationen, er sexsidet og hører til samme Classe som Kalken i Slustrup. Den har vel ingen Helgenbilleder, men paa Siden følgende Indskrift med gothisk Minuskel:

memoriale. cristierni. bartoldi. c. (ceterorum)

o: Amindelse om Christian Bertelsen og de Andre.

Derimod findes Billeder paa Kalken i Hemmershöi (Annex til Vemmelöv). Det er en sølvforgylt, sexsidet Kalk med stor Knap, 6 Ruder paa Knappen med Blomster, 6 Felt med siddende Figurer i ophüiet Arbeide omtrent som paa Kalkene i Ondslöse og Finnerup (ovenfor S. 21) med hvilke den maa sammenlignes. Over Knappen staaer med Majuskelskrift: Jhesvs. Christvs. Ma. Under Figurerne, ligeledes med Majuskel: Ave. Maria. gracia. plena. domini. tecum. benedicta. tv. i[n. mulieribus]. Det fjerde og femte Stykke af Indskriften ere forvexlede, det sjette Stykke er borte. Figurerne ere:

- A. 1. Christus med Korsglorie, Bog i Venstre op-
rakt Höire mellem
- 2. Petrus med Nögle i Höire, Bog i Venstre
og
- 3. Paulus med Sværd i Höire, Bog i Venstre.
- B. 4. Johannes den Düher (med Lam og Fane
paa Bog) mellem
- 5. Johannes Evangelist med Kalk og Hostie
og
- 6. Andreas med sit Kors.

De sidste af disse Tillæg angaae ikke Klokkerne, men andre kirkelige Sager fra Oldtiden, med hvilke jeg her i Samlingerne har beskjæftiget mig. Jeg vil dog for denne Gang slutte med nogle Tillægsbemærkninger Klokkerne angaaende. Heiberg siger i sin Palladius (S. 47): For at afskaffe Ave Maria, som man i den papistiske Tid bad 3 Gange Morgen og Aften naar Klokken ringede, formaner Palladius til at bede Fredsbönnen, som Enhver kunde lære af sin Sognepræst, og som löd saaledes: O Herre Gud, giv os Fred i vore Dage, thi der er Ingen, der kan stride for os uden Du! Sammesteds S. 178. og 179. anføres af Synodalia fra 1559: „*Campana pacis pulsabitur mane ad ortum solis in singulis templis, in cathedralibus bis & tunc fiat oratio pro pace*” — og af Visitatsbogen „Præsten skal paa Bededagen (Onsdag eller Fredag) prædike $\frac{1}{2}$ Time og i den anden halve Time ligge paa Knæ i Choret og synge „Fredens Bön”.

Denne Fredsbön har jeg fundet saavel paa den store Klokke i Terslöv, som paa den lille i Stenmagle. Paa sidstnævnte staaer: „*da pacem in diebus nostris quia non est alius, qui pugnet pro nobis nisi tu, Deus noster, Anno Domini 1614*”.
